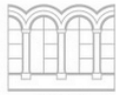

ШИРЕ ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ОЦЕНЕ РУКОПИСА Јелене Павличић Шарић,
БАШТИНА БОГОРОДИЦЕ ЉЕВИШКЕ У ПРИЗРЕНУ И ОЧУВАЊЕ ПАМЋЕЊА

Наслов овог монографског дела указује нам да се у предмету расправе ауторке подразумева упитност о, наизглед потпуно складном односу између два темељна појма хуманистичког знања – баштине и памћења. Истраживање за ово монографско саопштење јесте обављено у две, ауторки матичне, истраживачке дисциплине – историји уметности и херитологији, па ако се гледа са тих различитих видика може се рећи да у том односу нико никога не куди док се обе дисциплине узајмно окоришћавају фактографијом према сопственом избору и интересу. Међутим, у овој студији се проблематизација њихових односа поставља наддисциплинарно. Наиме, *баштина* је у херитологији дефинисана као неговано наслеђе, прецизније речено, као стални процес који истиче *негу споменика* као носиоца значења. Тако је *нега* као стални процес укључена у одржање памћења. Сама нега је већ високо *култивисан однос* према пробраном наслеђу који је улагањем нашег искуства конституисао културу памћења као смислено одржив процес репрезентативног памћења за сваког субјекта културне заједнице. Указујући да је смисао баштињења у очувању памћења, ауторка потенцира да се ради о сталном процесу неговања материјалног и семантичког тела споменика древности да би се одупрели заборава или промени идентитета. На тој линији заступа рецентну теоријску парадигму музеологије и херитологије која посланство *културе памћења* везује за очување сведочанствености феномена дугог трајања - *споменика* и процеса повесног памћења његовог сведочења. У образложењу свог опредељења истиче објективне недовољности традиционалних теоријских позиција и једне и друге научне дисциплине као и потребу проширења методолошког инструментарија ради очувања тоталитета наслеђа. Конкретно је то у овој студији изведено као разматрање различитих историјских облика баштињења верског, политичког, друштвеног и културног наслеђа. Ово питање је смишљено везано истраживачким примером за један од *споменика дугог трајања* у коме су јасно уписане различите прошлости. Наслеђе *Богородица Љевишка у Призрену* добило је улогу репрезентативне потпоре полазног теоријско-методолошког модела целовитог трезорирања и интегралног интерпретирања. Ауторка се посветила анализи баштињења тог сложеног наслеђа с циљем да утврди стандард целовите хериолошке интерпретације културног наслеђа. Убедљивости понуђеног модела интегралне интерпретације доприноси јасно полазиште у истраживању по коме се наслеђе посматра као жива баштина јер другачије осим у савремености ни једно њено значење не може бити сачувано од заборава. Актуелизацији *свих прошлости* допринело би оно збирање свих споменичких својстава које при изради сведочанствених описа и њиховом стандардном документацијском похрањивању (тезаурисању) не заборавља категоријалну улогу културног памћења у читању, разумевању и улози белега прошлости у сваком времену које *похрањује сведоке*, то јест у свакој савремености.

Након што је у *уводним* поглављима на малочас представљени начин омеђен предмет ове студије, ауторка је изложила своје истраживање у три расправна поглавља која су јој дала довољно аргумената за завршну расправу. Најпре су ближе одређени теоријски оквири овог истраживања споменичких као сведочанствених својстава, чиме је на прво место истакнут трансдисциплинарни карактер рада, а потом расправљен савремени проблем недовољности правне заштите наслеђа. Из пажљиво пробране кодификације сведочанствености, те критичке дискусије доктринарне, правне и друштвене заштите старине, у наставку се изводи студија случаја: култура памћења сведочанствености Богородице Љевишке као наслеђа дугог трајања. Најпре се овај споменик културе разматра као посебно говорљив сведок развоја *друштвене свести* о одржању система документарне вредности. Потом се првенствена важност друштвеног чувања сведочанствене вредности споменика дугог трајања доказује у анализи судбине културног памћења у времену ратних сукоба на Косову и Метохији на прелазу миленијума. Управо из ових анализа обављених на темељу богатих емпиријских радњи и изводи нови доказ о неозаобилазности модела целовитог документовања сведочанствености споменика дугог трајања. Следствено изложеној поступности, ауторка и *закључује* тумачење резултата својих истраживања холистичком систематизацијом сазнања сведочанствености у свим фазама културног трајања Богородице Љевишке, од дисциплинарних истраживања, експертских интерпретација, производње документације о културном сведочанству до његових идеолошко-семантичких трансформација у служби кривотворења идентитета.

Захваљујући добро постављеној теми научног истраживања ауторка се не либи расправе јер трансдисциплинарно сучељава лимите појединачних наука и поставља прогресивну хипотезу о временовању *сведочанствене* вредности, а избегава јалова надгорњавања о комеморативној, меморијалној, митолошкој производњи вредности *споменика* и супротставља му сведочанственост као градивно својство културе памћења. Нотирани *оптимизам* није тек теоријски умишљај младе ауторке већ он произилази из стандардно постављеног историографског поступка с том разликом што су овим истраживањем обухваћене *све* историографије. То јест, и историографија *споменика* као предмета историје уметности, али и историографија репрезентације вере, *оикономије* (домостроја), идеологије, политике, економске и војне моћи али и свакодневице и интима. Симптоматично је да читање ових потоњих у многоме зависи управо од промењеног приступа споменику као сведочанственом процесу чије читање омогућава тек историографија рецепције тих својстава у протоку времена - временовању као истрајавању хтења за очувањем памћења. Наравно, како је у два уводна поглавља наглашено (*Заштита наслеђа као очување памћења* и *Теоријски оквир разумевања баштине*), приступ је динамичан, а не само кумулативан. Наиме, кумулација је преовлађујућа тежња у традиционалној историографији која се манифестује у кодификацији истраживачких поступака којим се стварају и увећавају *корпуси извора* за историографске синтезе, класификовани као писани, визуелни, градитељски или

перформативни - који могу бити дворски, црквени или обичајни церомонијали. Ауторка овај линеарни поступак надограђује непрекидним подсећањем на целовитост корпуса баштине и на холистичку природу баштињења. Деконструисано, може се тврдити да, док се материјално тело *споменика древности*, исто као и његова примарна функција или статусна симболика, може сврставати кад у корпус извора за уметничку историју, кад за верску, а кад за политичку, својство баштињења је да само као жив организам може одавати своја изворна сведочења, па и ова мало час набраја. Дакле, посредством оних који настављају да их се сећају било као корисници, било као посвећени или учени тумачи. У супротном би се у корпусима налазили само бледи ликови (било материјални, било идеолошки) изворног живота древних сведока и њихове генезе од предмета до споменика који памти, преко физичког страдања или потискивања памћења. О тој тананој разлици између *селективних ликова* и *копија лица*, преко рестаурација тела и реконструкција памћења у којима баштина увек представља животно сведочанство и у нашем времену а корпуси су само умртвљени регистар слика, ауторка је убедљиво расправљала у посебном поглављу (*Corie Conforme...*). Демонстрацији целовитог третмана баштињења посвећена је посебно исцрпна анализа и убедљива крајња квалификација сведочанствености као круцијалног критеријума очувања паћења и у колективном корпусу и у наукама које га проучавају.

Због тога се и може рећи да средишњи део ове изузетно систематичне расправе, упркос традиционалистичких именована поглавља, врло суптилно прелази из линеарног историографског наратива у простор логичких премиса постављених као циљ у главном расправном моделу истраживачке хипотезе. Одређујући предмет свог рада између реалности заборавља и потребе за памћењем, ауторка поставља тезу о заштити наслеђа као производњи сећања. Њена теза је да времешност споменика какав је Богородица Љевишка, сведочи о „памћењу, сећању и заборављању“ и да та специфична биографска одлика одређује *целовитост* као кључни принцип у моделовању систематске *праксе* заштите наслеђа. Ову тезу је извела из херитолошког разумевања споменика као *документа и догађаја* – целине која обликује процес дуготрајног памћења.

Непосредно истражујући управо ову другу појаву културног споменика у сваком времену, његову актуелизацију у некој садашњини, аргументовано је указала на интерпретативну фрагментарност у оквиру себичног дисциплинарног интереса (једнако традиционалних музејских наука, колико и новонаука управљања ресурсима природе и човека) као злоупотребу сведочанствене целовитости споменика културе као јавног добра, а учврстила тезу о иманентности холистичког принципа у процесима произвођења културног добра као социјализације његових документарних вредности. Злоупотребе се једнако манифестују у себичности појединих наука колико и у културној, идентитетској и у политици „нових државина над споменицима културе“, да истакнемо само актуелно акутан проблем самопроглашене државности „R.Kosova“. Тиме је методолошки прилаз свом предмету изучавања који је направила између *историографије споменика*, *биографије ствари* и *феноменологије памћења* показао своју оправданост. Шта више, у

закључним разматрањима доказује законитост промене модела памћења у зависности од потреба за производњом нових културних, а чешће, нажалост искључиво, политичких идентитета. Због тога је драгоцен сваки холистички истраживачко-документацијски приступ који олакшава деконструкцију *новоидентитета* и оснажује друштвену заштиту дугог памћења.

Тај лагани ритам искакања историографског наратива - када ауторка службену преписку повереника преводи у круцијане доказе о постојању њихове рекогноститивне поузданости - у артрибуирање сведочанствених каузалитета, омогућио је убедљиво потврђивање хипотезе у завршном поглављу ове расправе.

Но, да није сама логичка успешност научног поступка и круна овога рада ауторка је показала у поглављу у коме збира учинке свог истраживања, где се демонстрира оптималан начин документовања и презентовања сведочанствености споменика дугог трајања као његови нови облици *савременовања* које се неће огрешити о његву богату сведочанствеу биографију и о мноштво његових идентитета.

Чини се да је управо то и оперативно моћно оружје одбране друштвене вредности споменика древности у овом нашем времену – ако се доследно спроведе у институционалној заштити.

Ауторка је пошла од једне мале трансформације традиционалне дисциплине *заштите споменика културе* којом је подручје куративне заштите носилаца памћења померила ка свим садржајима памћења које један споменик као документовано сведочанство нуди. Амбиција је била да се дође до модела очувања памћења, пре свега, и помери не само научни интерес са очувања материјала као коначног циља организоване професионалне заштите споменика културе. У раду је овај процес изведен на аргументаваном померању истраживачког интереса ка, у савременим геополитички, идеолошки и стратешки, измењеном односу према сведочанствености остатака прошлости као систематској делатности произвођења докумената о садржајима сведочења. Без обзира на појединачни интерес чланица тог процеса у поремећеној структури локалних заједница (пре свега у егзодусу аутентичних непосредних баштиника, као и у промени државине над наслеђем општег националног значаја) али с јасном, незаобилазном и практично примењивом наменом у свакој врсти и свачијој обавези очувања памћења и одбрани угрожених идентитета. Са друге стране, несистематичност у производњи менталних трезора културе памћења ауторка је критиковала као варијанте идеологизованих историјских рецепција значења споменика као конструкта памћења.

Овако подигнут фокус историографског читања који наткриљује јединачне политичке или верске или градитељске или само естетске разине, показао је обиље старих дисциплинарних чињеница у новом светлу историје друштвеног памћења. Из архивске грађе испливале су преписке између коресподената који имају улогу субјеката заштите наслеђа на различитим нивоима одлучивања, али са једнаком свешћу о одговорности свог посланства. Драгоцен је упоредна структура коју ауторка изводи

наспрамно немој и безличној *процедури (доктринаране) заштите*, као истраживачко збивање различитих актера делатности очувања наслеђа с јаким социјалним емпатијама. Документи о материјалном пословању, једнако као и дијалози *повереника* и управитеља установа, као и дилеме које се рађају на обе стране преписки, истарживачу су дозволиле да изатка аргументацију за своју, добро постављену, хипотезу о неопходности *интегралног* документовања свих облика (или на свим нивоима) сведочанствености споменика *дугог трајања*.

Баш зато што је себи поставила задатак да употпуни историографски приступ феноменима духовне производње тако што ће прихватити удео интуитивног открића у феноменологији *сведочанствености* (она га по аналогији с неким систематичарима музеологије, именује као *идеалистички приступ споменику*), имала је довољно моћно оружје да устврди/открије да су сензибилитет и интуитивност *повереника заштите споменика културе* имали управо ту драгоцену улогу у покретању процедуре *препознавања, документовања, проглашења, заштите и афирмације* споменичких вредности. Да њихова улога није тек административна протеза у оскудним друштвеним околностима (када нема довољно ни кадрова ни материјалних добара) већ да је њихова специфичност у томе да су били на извору *предања о светим местима и рушевинама за поштовање*, показала је тако што је у њиховом раду проналазила драгоцену сведочанства о рецепцији споменика кроз векове, о облицима и начину присутности њиховог значаја у времену када их повереници евидентирају као опште друштвену знаменитост. Те својеврсне скице реконструкције чудесног живота споменика древности у затеченим предањима које бележе *повереници*, показале су се драгоценим за ревитализацију биографије споменика *дугог трајања* без које је свака научна идеализација била мањкава управо у *семантичком пољу*, како истиче ауторка. То јест, у пракси Савезног *Института за проучавање и заштиту споменика* и Републичког *Завода за заштиту споменика културе* идеална реконструкција формалних материјалних својстава споменика урађена је ефикасно и ефектно, да би се по учвршћењу историјско-уметничке генезе стилова потпуно заборавило на животну причу (биографију споменика) која је не ретко била пресудан окидач у геологији уметничко-стилских реконструкција.

Завидна је сигурност ауторке која је у проблеме свог истраживања ушла са потпуним познавања тренутног статуса теорије у музеологији и херитологији и проблемā који се појављују у темељним научним дисциплинама, пре свега историји уметности. Уочавајући поновним пажљивим читањима, на пример Ервина Пановског или Оскара Бечмена, да је научна неефикасност и прескромна културна употребљивост стереотипа у тумачењу *споменика прошлости* плод мале заинтересованости за сарадњу међу несродним дисциплинама, својим радом дала је допринос јаснијем теоријском утемељењу категорија које изворно припадају ширем хуманистичком подручју. Осим што се убедљиво оправдава ниво теоријског унапређења једне практичне дисциплине, чију је суптилну природу терминолошки убедљиво удомио још Алојз Ригл као *негу*

